

Andrzej Polak
Katowice

**Wizerunek młodych Rosjan i Polaków w prozie
przedstawicielek młodego pokolenia – Iriny Dienieżkiny
i Doroty Masłowskiej
(*Даў мне!, Song for lovers, Wojna polsko-ruska
pod flagą biało-czerwoną*)**

Wszelkie stereotypy, jak i powodowane nimi uprzedzenia, mają istotny wpływ na relacje między państwami oraz narodami. Uwaga ta odnosi się zarówno do stereotypów, których można by bronić, jak i półprawdziwych, a nawet fałszywych i zachowuje aktualność zwłaszcza w odniesieniu do Polski oraz jej sąsiadów, przede wszystkim tych największych. Powszechne przekonania na temat obcych społeczeństw tyczą się głównie krajów sąsiednich, skazanych swym położeniem na kontakty intensywne i burzliwe. Nie dziwi więc opinia pewnego Czecha, który zapytany o sympatie i antypatie jego rodaków, na wpół żartobliwie odparł, że Czesi największą estymą darzą oczywiście mieszkańców Nowej Zelandii¹.

Zdaniem Leszka Kołakowskiego, znaczna część naszej przestrzeni duchowej, jak również naszych sposobów reagowania na świat i na innych urobiona jest przez stereotypy, czyli „spontanicznie ukształtowane, *quasi*-empiryczne generalizacje, które gdy się już utrwalał [...], nie dają się korygować przez późniejsze doświadczenia [...], mogą trwać na przekór przeciwdoświadczeniom”². Również „kraje, które nigdy nie prowadziły ze sobą wojen – uzupełnia polski filozof – mają skłonność do wytwarzania stereotypów drugiego narodu, które są łagodniejsze, chociaż rzadko są to obrazy całkiem niewinne i całkiem pozytywne”³.

Na stereotypowe postrzeganie obcych nacji wpływa także odmienne rozumienie pojęć podstawowych, kluczowych dla aprobowanych przez dane społeczeństwo

¹ Anegdotę tę przytaczam za Januszem Tazbirem. Zob.: *Польско-русская война. Беседа с профессором Янушем Тазбиром*, „Новая Польша” 2008, nr 12, s. 11.

² Więcej na ten temat zob.: L. Kołakowski, *Mini wykłady o taxi sprawach*. Kraków 2007, s. 199.

³ *Ibidem*, s. 202.

wartości, przekonania i typów zachowań, decydujących o obliczu narodu. Weźmy dla przykładu pojęcie honoru, inaczej definiowane i funkcjonujące w tradycji polskiej, rosyjskiej i niemieckiej. W powszechnym odczuciu Polaków honor jest czymś danym od Boga, z czym się rodzimy, oznacza cześć i godność. Tymczasem w Rosji słowo to ma raczej negatywną konotację (zarozumiałość, wyniosłość, arogancja) i – co istotne – z Polakami najczęściej łączone bywa⁴. Jeszcze inaczej jest w Niemczech, gdzie – zgodnie z powiedzeniem *Meine Ehre heißt Treue* (Mój honor to wierność) – kojarzone jest z wiernością właśnie, mówiąc krótko, na honor należy tu zapracować, nie jest on darem nieba⁵. To semantyczne oraz emocjonalne rozchodzenie się pojęć decyduje o odmiennych systemach wartości, będących przyczyną nieporozumień, powstawania sądów ogólnych i stereotypów.

Według Polaków przeciętny Rosjanin nie potrzebuje wolności osobistej, jest zależny od państwa, słowem – ma naturę niewolnika⁶. Jak przypomina Janusz Tazbir, władzę w Rosji zawsze kojarzono z *sacrum*, wolność z anarchią, a postawę opozycyjną z przestępstwem⁷. Rosja niezmiennie wywołuje w Polakach asocjacje z komunizmem, totalitaryzmem, jesteśmy przekonani o trwałości rosyjskiego imperializmu i ekspansjonizmu. Wschodniego sąsiada postrzegamy jako tragiczną alternatywę dla Zachodu⁸. Rosja to azjatycki zaścianek, stwierdza prowokująco Wiktor Jerofiejew, jej mieszkańcy są niechlujni i nie znoszą dobrego traktowania⁹. Również Rosjanie wytykają Polakom liczne grzechy – religijną herezję, wyniosłość, zarozumiałstwo i pychę. Za wszelką cenę pragniemy podobać się innym, lubimy, gdy nas lubią¹⁰. Polacy to naród zuchwały, sprzeciwiający się wszystkiemu dookoła. Jesteśmy małostkowi i źle przyjmujemy krytykę naszych poglądów, wierzymy bowiem, że znamy całą prawdę o świecie¹¹. Z drugiej strony Rosjanie cenią polską uprzejmość, uważają nas za otwartych, wręcz łatwowiernych i naiwnych¹². Nasza odmienność wydaje się podyktowana wychowaniem

⁴ Zob.: С. Поповский, *Польский гонор и русская душа*, [online] <www.novpol.ru/index.php?id=176>.

⁵ K. Lipiński, *Honor i zdrada*, [w:] *Polacy i Niemcy. Historia. Kultura. Polityka*, red. A. Ławaty, H. Orłowski, Poznań 2008, s. 366–367.

⁶ Zob.: А. Буровский, *Польский соблазн сегодня, или что удивляет в Польше россиянина. Почему мы друг друга плохо понимаем?*, [online] <www.novpol.ru/index.php?id=169>.

⁷ *Польско-русская война. Беседа с профессором...*, s. 13.

⁸ С. Поповский, *Польский гонор и русская душа...*

⁹ *Энциклопедия польской души. Беседа с Виктором Ерофеевым*, [online] <www.novpol.ru/index.php?id=149>.

¹⁰ А. Буровский, *Польский соблазн сегодня, или что удивляет...*

¹¹ *Энциклопедия польской души. Беседа с Виктором Ерофеевым...*

¹² А. Буровский, *Польский соблазн сегодня, или что удивляет...*

w tradycji Kartezjusza, powszechnym racjonalizmem – w dyskusjach posługujemy się kategoriami logicznymi, ściśle precyzujemy nasze interesy¹³.

Zastanawia, w jakim stopniu i czy w ogóle tego rodzaju stereotypy znajdują potwierdzenie w postawach i poglądach młodych Polaków i Rosjan? Czy można je odnieść do bohaterów przedstawicielek najmłodszej generacji pisarzy – Iriny Dienieżkiny i Doroty Masłowskiej? Czy wyróżniające ich zachowania, przyzwyczajenia i nawyki są raczej podobne, czy też zupełnie inne? Co zbliża, a co różni te dwie młodzieżowe subkultury? Odpowiedź na tak postawione pytanie wymaga bliższego oglądu trzech obszarów aktywności ludzkiej – miłości, relacji damsko-męskich oraz języka, tu zredukowanego w zasadzie do młodzieżowego slangu. Zrozumienie procesów zachodzących w obrębie wspomnianych obszarów pozwala określić specyfikę zachowania młodych i stwierdzić, czy zmiany te oddziałują na to, co uznajemy za typowe, stereotypowe.

Już sam tytuł powieści Masłowskiej wprowadza w błąd. Na dobrą sprawę nie ma tu nic na temat relacji polsko-rosyjskich, a określenie „wojna polsko-ruska” to typowe słowo-zakłęcie, polegające na kojarzeniu i tłumaczeniu wszystkiego, co niezrozumiałe i niepokojące obecnością jakichś „ruskich”. Rozprawa z nimi ma uczynić życie lepszym, sprawiedliwszym. Znamienne, że tego rodzaju nieokreślone zagrożenia kojarzone są przez Silnego (głównego bohatera utworu) i jego znajomych z Ruskimi właśnie; okazuje się, że zły i inny musi mieć twarz przybysza ze Wschodu. Przyczyna niepokojów posiada tym samym zewnętrzną proveniencję, nie jest wywołana przewinami naszymi, lecz czynami obcych. Oczywiście to przejaw myślenia zmistyfikowanego (nieświadomości zbiorowej), niewiele mającego wspólnego z prawdą:

Wtedy ona [Magda – A.P.] pyta, czy wiem, że jest wojna polsko-ruska na naszych ziemiach przy fladze biało-czerwonej, która się toczy między rdzennymi Polakami a ruskimi złodziejami, którzy ich okradają z banderoli, z nikotyny. [...] Ona na to, że tak właśnie jest, że się słyszy, że Ruscy chcą Polaków wycwanić stąd i założyć tu państwo ruskie, może nawet białoruskie, chcą pozamykać szkoły, urzędy, zabić w szpitalach polskie noworodki, by wyeliminować je ze społeczeństwa, nałożyć haracze i kontrybucje na produkty przemysłowe i spożywcze¹⁴.

Na wypowiedź Magdy składają się strzępy telewizyjnych newsów oraz rewelacje i sensacje zaczerpnięte z kolorowych pism czy „Naszego Dziennika”. W zamroczonym umyśle dziewczyny prawda miesza się z fikcją. Ten zmistyfikowany

¹³ *Энциклопедия польской души. Беседа с Виктором Ерофеевым...*

¹⁴ D. Masłowska, *Wojna polsko-ruska pod flagą biało-czerwoną*, Warszawa 2003, s. 40 (dalej cytaty z tegoż wydania, numer strony podaję w nawiasie).

sposób postrzegania rzeczywistości, podsycany stereotypami na temat Rosjan, stanowi karykaturalny obraz małomiasteczkowej ksenofobii¹⁵. Masłowska wskazuje tym samym na powszechne w Polsce nastroje populistyczne i ksenofobiczne, utrudniające orientację w złożonej rzeczywistości¹⁶.

W powieści Masłowskiej narracja ma charakter karykaturalny, stanowi pastisz, groteskę i parodię języka współczesnej prowincjonalnej młodzieży, którą wyróżnia nieco anarchistyczne, pełne nacjonalizmu i lęku przed obcymi wyobrażenie świata. Młodzi z zadowoleniem witają ogłoszenie w miasteczku „Dnia bez Ruskich”, od polityki jednak stronią, są typowymi wytworami społeczeństwa konsumpcyjnego, ludźmi pozbawionymi wyższych ideałów i autentycznego zainteresowania tym, co dzieje się poza ich światkiem¹⁷. Jeden z krytyków lekceważąco określa ich mianem „generacji nic”¹⁸, inny znów wspomina o świecie odwróconych wartości, którego rytm wyznaczają kolejne kreski amfetaminy, haluny i zjazdu¹⁹.

Podobnie wygląda świat bohaterów *Denieżkiny*, niemal całkowicie zajętych pogonią za różnego rodzaju przyjemnościami. Prowadzą oni życie szybkie, dynamiczne, wykluczające głębszy namysł nad rzeczywistością. Nie oznacza to jednak, że jest ono kompletnie puste. Młodzież poszukuje swego miejsca w świecie i w społeczeństwie, pragnie wartości prawdziwych. Z życia korzysta w pełni, a ich postawę oddają słowa piosenki z opowiadania *Daj mi!*: „Постоянно зажигать, никогда не отдыха-ать, веселиться, тусовать весь день, всю ночь бодриться. Много денег поднимать. Ещё больше пропивать, порошки употреблять и насмерть не упиться-а”²⁰. Wymienia się tu wszystko, co dla młodych ważne: imprezy, seks, narkotyki, alkohol, a przede wszystkim pieniądze. Dla pieniędzy większość z nich gotowa jest na wiele. W ich świecie nie ma już miejsca na miłość prawdziwą, polegającą na wierności i poświęceniu.

W prozie autorki *Song for lovers* zagadnienie miłości zajmuje miejsce szczególne. *Denieżkina* pisze o nieobecności tego uczucia we współczesnym

¹⁵ Do lektury „Naszego Dziennika” i inspiracji programami typu Big Brother przyznaje się sama Masłowska np. w rozmowie z Katarzyną Surmiak-Domańską. Zob.: [online] <www.wysokie-obcasy.pl/wysokie-obcasy/1,96856,1029574.html>.

¹⁶ Zob. na przykład rozmowę D. Masłowskiej z tłumaczami jej utworów na język francuski, niemiecki i angielski, którą prowadziła redaktorka „Иностранной Литературы” Ksenia Starosiel-ska, [online] <<http://magazines.russ.ru/inostran/2006/2/tr8.html>>.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ P. Dunin-Wąsowicz: *Dyskoteka w piekle*, [online] <http://czytelnia.onet.pl/0,1238752,1,,0,0,0,dyskoteka_w_piekle,artykuly.html>.

¹⁹ P. Biedrowski, *Wymachując flagą z podobizną Masłowskiej*, [w] <www.iik.pl/recenzje.php/438>.

²⁰ И. Денежкина: *Дай мне!*, [online] <http://lib.aldebaran.ru/author/denezhkina_irina/denezhkina_irina_dai_mne/> (dalsze cytaty pochodzą z tegoż wydania).

świecie, o potrzebie miłości i niemożności jej osiągnięcia. Zgodnie z tradycją miłość to uczucie głębokie, sprzeczne z egoizmem, wymagające troski o drugiego człowieka²¹. Według Artura Schopenhauera jest najważniejszym z poczynań człowieka, stanowi ostateczny cel ludzkiego istnienia²². Miłość to dar bezcenny, to jedyna rzecz, którą można podarować i nadal ją posiadać – moralizuje z kolei Lew Tołstoj²³. Zdaniem Ericha Fromma, miłość to coś więcej niż uczucie, świadczy bowiem o przywiązaniu człowieka do życia i do innych, jest stanem, który trzeba nieustannie pielęgnować i doskonalić²⁴.

Wymogi tak zdefiniowanego uczucia nie współgrają ze stylem życia bohaterów *Denieżki* i *Masłowskiej*. Miłość traktują oni swoiście. Specyficzny jest nie tylko język opisu, ale również brak jakiegokolwiek intymności czy romantyzmu. Ich związki są krótkie, ulotne, sprowadzają się do silnych namiętności i seksualnego pożądania. Tymczasem, jak dowodzi amerykański psycholog Robert Sternberg, oprócz namiętności i pożądania w miłości ważna jest intymność, na którą składają się uczucia i czyny wzmacniające przywiązanie partnerów, decydujące o wzajemnym szacunku, zrozumieniu i zaufaniu²⁵. W związkach bohaterów *Daj mi!* dominuje seks, nie ma tu miejsca na uczucia głębsze. Choć większość z nich pragnie miłości, nie wie jednak, czym ona tak naprawdę jest, jak winna się realizować i co robić, by nie kończyła się przedwcześnie. Spośród sześciu archetypów miłości – Eros, Storge, Ludus, Agape, Pragma i Mania²⁶ – interesuje ich głównie Ludus, miłość rozumiana i traktowana jako rozrywka, zabawa bez ograniczeń i obowiązków, gdzie przywiązanie do partnera jedynie przeszkadza. Ten rodzaj miłości w sposób nieunikniony prowadzi do nieporozumień i kłótni. Związki takie najbardziej im odpowiadają, gdyż troszczą się głównie o samych siebie, a z partnerem chcą być tylko wtedy, gdy mają na to ochotę. Wszelką stabilizację, kojarzoną z nudą, odrzucają – preferują znajomości szybkie i łatwe, pociąga ich różnorodność, codzienna dawka adrenaliny.

²¹ С. Аверинцев: *Любовь*, [w:] *Большая Советская Энциклопедия*, [online] <www.bse.sci-lib.com/article071981.html>.

²² Więcej zob.: *Encyklopedia psychologii*, red. B. Łysakowska-Węcel, Warszawa 2005, s. 251.

²³ Zob. [online] <<http://heatpsy.narod.ru/vel.html>>.

²⁴ E. Fromm, *O sztuce miłości*, Warszawa 1991, s. 5.

²⁵ Podaję za B. Wojciszke, *Psychologia miłości. Intymność. Namiętność. Zaangażowanie*, Gdańsk 2006, s. 7–16.

²⁶ Eros to miłość rozumiana jako silny pociąg fizyczny do partnera; Storge – miłość spokojna, krótkotrwała, która wymaga intymności i troski o ukochaną osobę; Agape – polega na całkowitym oddaniu się innemu, to uczucie bezinteresowne, trwałe, charakteryzujące się troską o partnera i tolerancją; Pragma – miłość podyktowana rozsądkiem, uwzględnia interesy obu stron; Mania – uczucie natarczywe, natrętne, niemalże zwariowane, chorobliwe przywiązanie, typowe dla osób nerwowych, nadmiernie drażliwych. Więcej zob.: B. Wojciszke, *Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej*, t. 8. Warszawa 2005, s. 307–308.

Dlatego właśnie Wołkowa, Swietka czy Irina tak często zmieniają partnerów. Nawet najtrudniejsze decyzje podejmują natychmiastowo, co potwierdza przebieg rozstania Nastki z Antonem:

- Почему ты вчера не пришла? – сипло спросил он, потушив сигарету о стену.
 - Зачем? – Настка сделала ударение на этом слове. Антон непонимающе промолчал.
 - Знаешь, Тоха, - вдруг сказала она. – Давай будем просто друзьями, а?
 - То есть? – не понял Антон. – Ты меня кидаешь, что ли?
 - Ну, нет, хотя да... Не кидаю... Просто давай будем друзьями...
- Антон машинально достал из кармана сигарету, зажёг, затянулся и только после этого сказал:
- Если ты хочешь...
 - Вот и чудесно!²⁷

Równie lekko traktują związki bohaterowie Masłowskiej. Niemal natychmiast po zerwaniu z Magdą Silny nawiązuje kolejny krótkotrwały romans, tym razem z Andżelą. W świecie młodych wszystko dzieje się szybko, praktycznie nic nie jest zaplanowane i przemyślane:

[...] spoglądam w swój telefon, na którym widnieje tekstowa wiadomość od Andżeli. Więc bezzwłocznie dzwonię do niej. Raz dwa trzy. Ona wesolutka. Może jeszcze pijana po przedwczoraj, od kiedy to właśnie ją poznałem. Mówię jej, że jest bardzo piękna i bardzo ładna, że zachwyciła mnie jako dziewczyna i jako kobieta. Różne takie [...], bajery, telefony, piękna i ładna, i śliczna, i również jednocześnie ładna. Mówię, że ma fajny charakter i to mi się w niej podoba. [...] Podsumowując fajnie nam się gada, dyskusja jest na poziomie wysokim, kulturalnym [...]. Ja proponuje spotkanie na video. Ona pyta, czy mam już jakąś dziewczynę. Ja mówię, że jeszcze nie, ponieważ trudno mi się otrząsnąć po mym ostatnim związku, który był pełen niezawinionej, wręcz tragicznej miłości skazanej na upadek. (*Wojna polsko-ruska...*, s. 39)

Mimo wszystko dla bohaterów Denezhkiny i Masłowskiej miłość ma znaczenie. Swoiście pojmują jednak jej sens, inaczej ją definiują. W ich wypadku jest to uczucie bardzo powierzchowne, utożsamiane z namiętnością, najważniejszy jest jej aspekt fizyczny. Pozytywnie wyróżnia się tu Irina, główna bohaterka *Daj mi!*, która do krótkotrwałych znajomości nie przywiązuje większej wagi, uparcie poszukuje miłości prawdziwej. Podobnie traktuje miłość wspomniany już Anton, który mocno przeżywa rozstanie z Nastką. Nieprzypadkowo to on

²⁷ И. Денежкина, *Song for lovers*, [online] <http://lib.aldebaran.ru/author/denezhkina_irina/denezhkina_irina_song_for_lovers/> (dalsze cytaty z tegoż wydania).

właśnie zostaje porzucony, w opowiadaniach *Denieżki* kobiety są bowiem wyzwolone, same chcą i najczęściej rzeczywiście decydują o swych sprawach, same wybierają partnerów i same z nimi zrywają.

Jak zauważa Sylwia Chutnik, wyzwoleniu kobiet sprzyja niewątpliwie sposób wychowania. Wszelkie różnice między chłopcami i dziewczętami winny być tu zniesione, a ich role, codzienne zadania – podobne²⁸. Sugerowany przez Chutnika model wychowania sprzyja niezależności i samodzielności bohaterek *Daj mi!* Ich przyjaciele i znajomi zasadniczo ten stan rzeczy akceptują, zawsze licząc się z ich zdaniem.

W *Daj mi!* napotykamy różne typy kobiet: uczennice, studentki, osoby już pracujące – łączy je jedno, żadna z nich nie ma więcej niż 20–21 lat. Stylem życia przypominają one mężczyzn – podobnie się ubierają i zachowują, mają typowo męskie podejście do spraw seksu. Jakby wsłuchane w postulaty feministek, stają się nowoczesne, wyemancypowane, pewne siebie, są takimi, jakimi chcą być. Zaznaczającą się równość, a przede wszystkim społeczną akceptację tego zjawiska, należy uznać za początek formowania się nowego społeczeństwa.

Dziewczyny te cechuje przesadna wręcz dbałość o urodę, nadmierne zainteresowanie własnym ciałem. Według Anny Nowek, początek XXI wieku przyniósł narodziny nowej religii – kultu ciała, szczególnej troski o wygląd zewnętrzny. Jak w przypadku każdej religii, również kult ciała wymaga specjalnych obiektów kultu, świątyń – klubów fitness czy spa. Nowi wyznawcy mają też swe bożyszcza, idole – światowej sławy modelki, a ich Biblią są kolorowe magazyny mód²⁹. Nic dziwnego, że młode dziewczyny nie potrafią w tym wszystkim zachować umiaru. Typowy przykład takiego zachowania stanowi Wołkowa, uważająca się za kobietę niezwykłą, wyjątkowo atrakcyjną:

Волкова любит быть в центре внимания, попользовать мужика, переспать с ним (это называется „издержки”), а потом долго в красках рассказывать, сколько она съела в денежном эквиваленте, сколько и чего выпила, какая клёвая машина была, какой мужик „идиёт”, какая она вся замечательная и чудесная. (*Дай мне!*)

Wołkowej oraz jej przyjaciółkom uroda i pieniądze zastępują wartości wielkie, transcendentne. Pod wieloma względami mężczyźni upodabniają się tu do kobiet, oni również dbają o swe ciało, robią sobie piercing i tatuaże. Ma więc ta *quasi*-religia swych zagorzałych wyznawców wśród przedstawicieli obu płci.

²⁸ S. Chutnik, *Chcemy całego życia*, [online] <www.polityka.pl/spoleczenstwo/felietony/1508954,1,kawiarnia-literacka.read>.

²⁹ A. Nowek, *Kobieta na przestrzeni wieków*, Warszawa 2006, s. 98–99.

Chociaż opisywane środowisko cechuje równouprawnienie, warto jednak zwrócić uwagę na zjawisko świadczące o rozmijaniu się poglądów na temat życia seksualnego kobiet i mężczyzn³⁰. O dziewczynach często zmieniających partnerów mówi się lekceważąco, że „dają wszystkim” (Wołkowa, Swietka Riabowa), a nawet wulgarnie „блядь”. Natomiast mężczyzna, który ma wiele dziewcząt, szacunku tradycyjnie nie traci, nierzadko wręcz zyskuje uznanie, bywa podziwiany, co świadczy o patriarchalnym charakterze rosyjskiego społeczeństwa, jakże zbliżonego pod tym względem do polskiego.

Niemniej jednak większość bohaterek *Dienieżkiny* jest naprawdę wyzwolona i niezależna. Irina czy Wołkowa nie czują się od mężczyzn ani słabsze, ani gorsze, często zaś lepsze. Ich życiowe postawy i przekonania wynikają ze zmiany statusu kobiety we współczesnym społeczeństwie, w rodzinie. Jej rola nie sprowadza się już do bycia matką i gospodynią, likwidacji ulega podział na obowiązki typowo kobiece i męskie. Kobiety zdobywają wykształcenie, realizują się zawodowo, pełnią ważne funkcje społeczne³¹. Oto priorytety, które kształtują ich postawy. Nie wyobrażają już sobie życia w społeczeństwie tradycyjnym, patriarchalnym, mają własne zdanie niemalże na każdy temat. Obraz to jednak nieco fałszywy. *Dienieżkina* skupia bowiem uwagę na mieszkankach wielkich miast, mających ułatwiony dostęp do wszelkich udogodnień. Dziewczyny te, przekonane, że wszystko zależy wyłącznie od nich, stają się odważne i pewne siebie, czasami wręcz nieprzyzwoicie interesowne. Czysto materialny stosunek do życia potwierdza zachwyty Wołkowej jednym z kochanków:

– [...] Денег у него – умотаться! Машина BMW. Всё время сюсюкал: „Ах, Лена, я просто на тебя насмотреться не могу!”. Он мне стриптизёра купил за штуку! А потом мы к нему поехали, а Тарасова с его другом спала на полу, так как кровать одна, а я на кровати! [...] Он меня на работку отвёз, телефон вытребовал. (*Дай мне!*)

Wołkowa to przykład kobiety nowoczesnej – jest bezpośrednia, niezależna, zna swe atuty i nie waha się zrobić z nich użytek, jest przy tym bezgranicznie zarozumiała. Modnisią, uwielbia plotkować, zawsze chce być w centrum zainteresowania. W prawdziwą miłość nie wierzy, a rówieśnicy kompletnie jej nie obchodzą – mają za mało pieniędzy. Podobnie jak Irina, Wołkowa nie interesuje się domem, gotowaniem, zakupami, nie sprząta i nie zmywa. Cały wolny czas

³⁰ Więcej na ten temat pisze Mariola Bogucka w: *Kobieta w dziejach Europy od antyku po XXI wiek*, Warszawa 2006 (zob. np. uwagi zamieszczone na s. 284–286).

³¹ *Ibidem*, s. 288.

dziewczyny spędzają poza domem, nie chcą żyć jak ich rodzice, nie myślą o założeniu rodziny. Ich cel to zabawa, pieniądze, kariera. Kobiety nie wpisujące się w ten nowoczesny paradygmat siłą rzeczy stają się nieszczęśliwe, jak delikatna, romantyczna i uczuciowa Masza (*Song for lovers*), która cierpi, gdyż nie potrafi uporać się ze swymi problemami. Rozczarowana i zbuntowana przeistacza się z dziewczyny niebrzydkiej w straszdyło. Ma nadzieję, że dzięki swej metamorfozie (ścina piękne włosy, niszczy manicure) nikt nie dostrzeże ani jej, ani jej problemów. Paradoksalnie jednak bunt Maszy nie tyle odwraca, co przyciąga uwagę.

W *Wojnie polsko-ruskiej* dziewczyny są znacznie mniej wyemancypowane. Zdaniem Katarzyny Surmiak-Domańskiej, wykreowany przez Masłowską obraz dziewcząt napawa przerażeniem. Są pozbawione wszelkich zasad, niewiele wiedzą, a jeszcze mniej rozumieją, są wyjątkowo naiwne, śmieszne, czasami wręcz żałosne. Mężczyźni nie wypadają tu zresztą dużo lepiej. Po prostu świat, w którym przyszło im żyć, już taki jest, to on ich kształtuje³². Silny posiada nad kobietami wyraźną przewagę, nie tylko zresztą fizyczną. Dość często wykazuje przy tym zaskakującą spostrzegawczość i inteligencję, co czyni jego postać nieco podejrzaną. Nie można mu odmówić zmysłu obserwacji, ma podejrzliwy stosunek do otaczającej go rzeczywistości, potrafi być wrażliwy i inteligentny. Według Surmiak-Domańskiej jest „dresiarzem wybitnym”³³. Z drugiej znów strony, jak większość Polaków, Silny nie jest zdolny do myślenia i działania konsekwentnego, brakuje mu wytrwałości. Żyje wyłącznie teraźniejszością – nie ma planów, nie zastanawia się nad konsekwencjami swych poczynań, nie różnią prawdy od kłamstwa. Nie liczą się dlań żadne wartości, ważne są tylko potrzeby i sposoby ich realizacji. Jego mózg przypomina „naćpany telewizor” – jest znakomicie przystosowany do rzeczywistości, cudownie amoralny, uważa, że ma prawo „grabić pod siebie”³⁴. Dziewczyny traktuje zazwyczaj

³² Każda z kobiet reprezentuje tu pewien określony typ. Andżela to przykład dziewczyny przeciętnej, jakich wiele, której głównym zajęciem jest odchudzanie, traktowane przez nią jak ideologia. Andżela rozpaczliwie poszukuje swego prawdziwego ja. Osobowość Ali narzucili z kolei rodzice – jest samotna, żałosna, skrajnie infantylna, ma podejrzenie dużo wolnego czasu. Jej światopogląd jest tak ciężkostrawny, że dosłownie go zwraca (mówiąc ściślej, wymiotuje kamieniami). Nieustannie mówi zamiast myśleć. Natasza to przykład wywodzącej się z rodziny patologicznej kobiety-mężczyzny, silnej i odważnej, która – często bita i upokarzana – sama staje się potworem. Wreszcie Magda, pierwsza z dziewczyn Silnego, to typowa dziewczyna disco, reprezentująca małomiasteczkową tęsknotę za wielkim światem. Nadużywa narkotyków, nie stroni od mężczyzn, ma opinię puszczalskiej. Zob. [online] <www.wysokieobcasy.pl/wysokie-obcasy/1,96856,1029574.html>.

³³ Ibidem.

³⁴ E. Remiezowicz, *Naćpany telewizor*, [online] <<http://esensja.pl/ksiazka/recenzje/tekst.html?id=968>>.

przedmiotowo, sądzi, że chcą go wykorzystać, oszukać, co nieustannie powoduje w nim złość:

Wszystkie kobiety to jedne i te same suki. Same nie wyjdą, czekają przyczajone. Aż się rozjuszę i wybuchnę, i muszę je wypychać, odganiać się od nich jak lep na muchy. Podejrzewam, iż możliwe że jest to jedna i ta sama suka przebierająca się w różne ciuchy, ona na mnie napada bezustannie, naciąga mnie na przyjemności [...]. Codziennie, codziennie nowa i jeszcze gorsza. (*Wojna polsko-ruska...*, s. 77)

Przyjaciółki Silnego pożądamy wszelkiego rodzaju dóbr materialnych, część z nich marzy o karierze artystki. Andżela namawia go, aby poznał ją z kimś, kto „robi w kulturze”, ma znajomości, co pozwoli jej zaistnieć, ułatwi start. Magda z kolei kradnie ciuchy, kolczyki i kosmetyki. Tak bardzo pragnie wyrwać się z prowincji, że gotowa jest „zbajerować prezesów, magistrów, zbajerować tych wszystkich nadzianych ortopedalów, ustukać jakąś sumę kasy. Wyjechać” (*Wojna polsko-ruska...*, s. 25). Pogrążone w małomiasteczkowym marazmie dziewczyny śnią sen o życiu lepszym, prawdziwym.

Bohaterów Masłowskiej i Dzieńżkiny zbliża specyficzny język, pełen wulgaryzmów i argotyzmów młodzieżowy slang. Jak przypomina Swietłana Lewikowa, właśnie poprzez język człowiek wyraża samego siebie, swoją osobowość. Zdaniem badaczki, o specyfice współczesnej epoki kulturalno-historycznej decyduje obecność grupy socjalnej zwanej młodzieżą – już nie dzieci, a jeszcze nie dorosłych³⁵. Sytuują się oni gdzieś pomiędzy. Spraw ważnych, życia na serio unikają, powoli wkraczają jednak w dorosłość, napawając się, charakterystyczną dla stanu przejściowego, wolnością. Młodzież ta tworzy różnego rodzaju subkultury, w obrębie których może się realizować, wyrażać swą wyjątkowość.

Każda z subkultur wypracowuje swój własny język, slang, którego zadaniem jest odróżnienie „swoich” i „obcych”, sprawienie, by „swoi” stali się jeszcze bliżsi, a „obcy” dalsi. W obręb młodzieżowego slangu wchodzi słowa i wyrażenia postrzegane przez dorosłych jako nieprawidłowe, błędne. Slang odzwierciedla i werbalizuje istnienie jego nosicieli³⁶. Wyrażenia żargonowe i argot – stwierdza

³⁵ С. Левикова, *Молодежный сленг как своеобразный способ вербализации бытия*, [online] <www.philology.ru/linguistics2/levikova=04.htm>.

³⁶ Ibidem. Zgodnie z definicją zamieszczoną w *Encyklopedii języka polskiego*, slang związany jest z terytorium, na którym żyją jego nosiciele. Cechuje go szczególnie zapas słów i frazeologia. Zwroty używane w różnych rodzajach slangów (przestępczym, naukowym, młodzieżowym) mogą przenikać do języka ogólnego. Więcej zob.: *Encyklopedia języka polskiego*, red. S. Urbańczyk. Warszawa 1994, s. 311.

Anna Babina – wskazują na zamknięcie, hermetyczność ich użytkowników. Slang ukierunkowany jest ludycznie, zbliża się do mowy potocznej i gwary³⁷.

W omawianych utworach slang służy pełniejszej charakterystyce postaci, świadczy o ich przynależności do określonej subkultury, oddaje ich nastroje i światopogląd. Rozwój slangu wiąże się ściśle z przemianami w realiach jego użytkowników, szczególnie dynamicznie reaguje na nowości technologiczne. Pokolenie *next* nie pamięta już czasów radzieckich, od najmłodszych lat korzysta z wolności słowa. W odróżnieniu od swoich rodziców potrafi natychmiastowo przystosować się do nowych warunków. To slang właśnie decyduje o jego niepowtarzalności, pomaga przekraczać bariery i ograniczenia, narusza tabu, znosi nie tylko zasady językowe, ale wszelkie normy, pozwala opisywać świat w sposób szczery, spontaniczny.

Na początku nowego stulecia proces żargonizacji języka literackiego dokonuje się bardzo szybko. Wątpliwa staje się przynależność wielu utworów do literatury pięknej. Nie inaczej jest w wypadku prozy pokolenia *next*, gdzie slangu wyraźnie się nadużywa. Język ten obserwujemy w jego naturalnym środowisku – klubach młodzieżowych, na dyskotekach i imprezach. Opisywanym zdarzeniom slang przydaje prawdopodobieństwa, jest naturalnym sposobem werbalizacji młodych, którzy wyrażają w ten sposób swą niepowtarzalność. Pozbawieni są przy tym jakiegokolwiek autocenzury, w wulgaryzmach zaś nie widzą niczego złego – bez nich nie potrafiliby chyba oddać swych emocji.

Jak zauważa Andrew Heywood, w czasach minionych leksyka nienormalna stosowana była o wiele rzadziej. Wzrost użycia wulgaryzmów, głównie wśród młodzieży, wiąże badacz z ogólną liberalizacją życia – indywidualizmem i szeroko rozumianą wolnością. Wszystko to dotyczy się również sfery języka, mowa młodych, to język wolności – slang, gdzie nie trzeba przestrzegać norm, nie ma pojęć tabu³⁸.

W utworach *Denieżkiny* przeważają wulgaryzmy związane z seksem, dotyczące się ludzkiego ciała. Podobne słownictwo cechuje też *Silnego* i krąg jego znajomych. W powieści *Masłowskiej* język gra pierwszorzędną rolę. Jej bohaterowie

³⁷ Babina wyróżnia trzy fazy rozwoju slangu młodzieżowego w Rosji. Druga z nich miała miejsce w latach 50. XX wieku, kiedy na ulicach i parkietach miast radzieckich pojawili się tzw. *Стиляги* – młodzieżowa subkultura zafascynowana zachodnim stylem życia, kontestująca radzieckie normy. Trzeci fala przypada na okres zastoju, kiedy popularne stały się nieformalne ruchy młodzieżowe w rodzaju hippisów. Slang postrzegany był przez nich jako językowy gest sprzeciwu wobec oficjalnej ideologii. Niektóre elementy slangu młodzieżowego lat 70. i 80. pozostają nadal aktualne. А. Бабина, *Терминологическое поле в исследованиях социолекта*, [online] <www.an-nababina.narod.ru/termin1.html>.

³⁸ A. Heywood, *Ideologie polityczne*. Warszawa 2007, s. 70.

nie tylko nadużywają slangu i wulgaryzmów, lecz łamią wszelkie zasady stylistyki i gramatyki, ich wypowiedzi przypominają słowotok, co i rusz przechodzący w niezrozumiały bełkot³⁹. W ocenie Pawła Dunina jest to język bełkotliwy i banalny tylko z pozoru. W rzeczywistości jest przemyślany, staranny, literacki. Cechuje go ukryta i precyzyjna konstrukcja zdań, wyszukane, interesujące metafory⁴⁰. Zawiera on ponadto sporo zdrowego humoru. Dokonywana przez młodą pisarkę dekonstrukcja języka przywraca mu świeżość, znosi utarte, niewiele już znaczące zwroty i wyrażenia, pozwala uniknąć banału, a pozornie pozbawione sensu i logiki wypowiedzi decydują o niekonwencjonalnym oglądzie rzeczywistości.

Irina Lappo (tłumaczka *Wojny polsko-ruskiej* na język rosyjski) zwraca z kolei uwagę na groteskową, pełną humoru narrację i karykaturalne postacie. Chwali zmysł obserwacji pisarki, której wystarczy uchwycić kilka zaledwie cech psychologicznych, by stworzyć obraz przekonujący, autentyczny. Warto odnotować, iż sama Masłowska postrzega świat jako język właśnie – sparodiowany, wykoślawiony, pełen powtórzeń, tworzący pozór rzeczywistości. Język Silnego kształtuje nie tyle ulica, co wszechobecny szum informacyjny⁴¹. Przypadkowo zasłyszane lub przeczytane informacje powodują w jego umyśle kompletny chaos:

Raczej się nie zgadzam na podatki i postuluję o państwo bez podatków, w którym moi rodzice nie będą sobie flaków wypruwać na to, żeby wszyscy ci fartuchowi książęta mieli własne mieszkanie i numer telefonu, podczas gdy jest inaczej. Co już zresztą mówiłem, że sytuacja w kraju gospodarcza jest kategorycznie na nie, ostentacja rządu i ogólnie rzecz biorąc słaba władza. (*Wojna polsko-ruska...*, s. 16)

Zakres użycia slangu, przypomina Rimma Pospiełowa, wyznaczają granice wiekowe, społeczne, czasowe i przestrzenne. Jednym z jego wyróżników jest deprecjacja – skrajnie krytycznie traktuje on sprawy związane z państwem, ustrojem i władzą. Pospiełowa określa go mianem slangu „systemowego”, w sposób ostentacyjny przeciwstawia się bowiem starszym pokoleniom i oficjalnemu systemowi⁴². Odnotujmy jednak, że bohaterowie *Denieżkiny* nie tyle przeciwko światu starszych się **buntują**, ile go **ignorują**, często wydają się go nie zauważać – są to jak gdyby dwa światy równoległe, mające niewiele punktów

³⁹ Wspomina o tym na przykład Marcin McKwack. Por.: [online] <www.iik.pl/recenzje.php/30>.

⁴⁰ P. Dunin-Wąsowicz: *Dyskoteka w piekle...*

⁴¹ Zob. [online] <<http://magazines.russ.ru/inostran/2006/2/tr8.html>>.

⁴² P. Пospiełова, *Сленг как явление в современной лингвистике*, [online] <www.lingvo-tech.com/sleng>.

stycznych. Środowisko młodych wyróżnia znamieny i ostentacyjny brak zainteresowania polityką oraz zagadnieniami społecznymi. Również w powieści Masłowskiej do spraw tych ma młodzież stosunek niechętny, obojętny, a jeśli już o polityce się mówi, to językiem tabloidów, kreujących i propagujących uproszczony, zniekształcony obraz rzeczywistości, którego symbolem stają się mityczni „ruscy”.

Wizerunek młodych w utworach obu pisarek jest zbliżony, miejscami wręcz identyczny. Cechuje ich obojętny stosunek do spraw i świata dorosłych, żyją z dnia na dzień, cały wolny czas poświęcając na przyjemności i zabawę. Częściowo przynajmniej ich konsumpcjonizm wydaje się podyktowany potrzebą samookreślenia; poszukując swego miejsca w życiu, pragną przy okazji doświadczyć przeżyć ekstremalnych. Okazuje się, że globalizacja, nieograniczony dostęp do informacji oraz wszechobecna popkultura upodabniają do siebie te dwie, dość odległe przecież, społeczności⁴³. Paradoks polega na tym, iż oddalając się od siebie – wszak wiemy na swój temat coraz mniej – Polacy i Rosjanie stają się jednocześnie bardzo podobni, zatracając przy okazji szereg cech uznawanych za stereotypowe. Mimo słabych raczej kontaktów bezpośrednich, obserwujemy wśród młodych kulturowe i obyczajowe zbliżenie, będące – niestety – rezultatem wymywania przez tanią rozrywkę, amerykańskiej głównie prowencji, bardziej ambitnej kultury rodzimej, mającej niewielkie szanse w walce z przypominającym raka przemysłem rozrywkowym.

Резюме

Образ молодых поляков и россиян в прозе писателей молодого поколения – Ирины Денежкиной и Дороты Масловской („Дай мне!”, „Song for lovers”, „Wojna polsko-ruska pod flagą biało-czerwoną”)

Настоящая статья посвящена сопоставлению творчества представителей самого молодого поколения писателей – Д. Масловской и И. Денежкиной. Автор статьи проводит короткий обзор мнений на тему черт и поведений, которые обычно признаются стереотипными, а затем пытается определить, в какой степени они воздействуют на мнения и действия героев. Можно ли признать привычки и поведение молодых скорее сходным или совсем другим? Что сближает, а что отличает эти две молодежные субкультуры? Ища ответа на так поставленные вопросы, автор проводит осмотр трех пространств деятельности человека – любви, мужско-дамских отношений и языка (молодежного сленга). На основе проведенного анализа можно говорить об уподоблении этих двух молодежных

⁴³ Jak wynika z wypowiedzi Masłowskiej i Dienneżkiny, pisarki swych utworów nie znają, nie czytują.

обществ, прежде всего по поводу повсеместного очарования массовой культурой. Названному уподоблению одновременно сопутствует отмирание примет считааемых стереотипными.

Summary

The portrait of young Russians and Poles in the prose of the representatives of the young generation: Irina Dienieżkina and Dorota Masłowska (“Дай мне!”, “Song for lovers”, “Wojna polsko-ruska pod flagą biało-czerwoną”)

The article contains a comparison of the works by the representatives of the youngest generation of writers: Dorota Masłowska and Irina Dienieżkina. The author makes a short review of the opinions on the characteristics and attitudes regarded widely as stereotypical and then tries to determine to what extent, and if at all, they are translated into the behaviour and views of Masłowska’s and Dienieżkina’s characters? What brings closer, and what makes these two youth subcultures different? Seeking answers to such a question, the author reflects three areas of human activity: love, male-female relationships and a language (the youth culture slang). The analysis determines the assimilation of these two youth communities, first of all due to the common fascination with mass culture, pop culture. The said assimilation is accompanied by the simultaneous disappearance of the characteristics widely recognised as stereotypical.